

УДК 911.9:008:061.1

Зараховський Олександр Євгенович,
кандидат культурології

Київський національний університет
культури і мистецтв, м. Київ, Україна,
e-mail: zarahovskyi@gmail.com

Неїленко Сергій Михайлович,
кандидат технічних наук

Київський національний університет
культури і мистецтв, м. Київ, Україна

СВІТОВА СПАДЩИНА ЮНЕСКО В УКРАЇНІ: ОБ'ЄКТИ ТА ПРЕТЕНДЕНТИ ВКЛЮЧЕННЯ ДО СПИСКУ

Мета: Метою дослідження є аналіз сучасного стану та географії поширення Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні, а також потенційних об'єктів-претендентів на включення до списку Світової спадщини.

Методика: В дослідженні використовувалися логічні методи, методи аналогії та порівняння, картографічний метод.

Результати: Розглянуто сучасний стан та географію поширення Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні та проаналізовано потенційні об'єкти-претенденти на включення до списку Світової спадщини. Встановлено, що українські об'єкти ЮНЕСКО репрезентовані у Списку світової спадщини в неповній мірі (враховуючи потенційні можливості розширення списку) та поширені на території держави нерівномірно. Визначено, що найбільшу кількість потенційних об'єктів ЮНЕСКО в Україні становлять історичні пам'ятки фортифікаційного типу.

Наукова новизна: Отримані результати розширюють теоретико-методологічні основи дослідження структури та географії поширення Світової спадщини ЮНЕСКО, а також потенційних можливостей її поповнення українськими історико-культурними об'єктами.

Практична значимість: Можливе використання положень і висновків дослідження в якості теоретичної бази для розширення списку Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні.

Ключові слова: Світова спадщина ЮНЕСКО, об'єкти ЮНЕСКО, культурна спадщина, Україна, туризм, історико-культурні об'єкти, замки.

УДК 911.9:008:061.1

Зараховський Олександр Євгеньевич,
кандидат культурології

Киевский национальный университет
культуры и искусств, г. Киев, Украина, e-
mail: zarahovskyi@gmail.com

Неїленко Сергей Михайлович,
кандидат технических наук

Киевский национальный университет
культуры и искусств, г. Киев, Украина

ВСЕМИРНОЕ НАСЛЕДИЕ ЮНЕСКО В УКРАИНЕ: ОБЪЕКТЫ И ПРЕТЕНДЕНТЫ ВКЛЮЧЕНИЯ В СПИСОК

Цель: Целью исследования является анализ современного состояния и географии распространения Всемирного наследия ЮНЕСКО в Украине, а также потенциальных объектов-претендентов на включение в список Всемирного наследия.

Методика: В исследовании использовались логические методы, методы аналогии и сравнения, картографический метод.

Результаты: Рассмотрены современное состояние и география распространения Всемирного наследия ЮНЕСКО в Украине и проанализированы потенциальные

объекты-претенденты на включение в список Всемирного наследия. Установлено, что украинские объекты ЮНЕСКО представлены в Списке всемирного наследия в неполной мере (учитывая потенциальные возможности расширения списка) и распространены на территории государства неравномерно. Определено, что наибольшее количество потенциальных объектов ЮНЕСКО в Украине - исторические памятники фортификационного типа.

Научная новизна: Полученные результаты расширяют теоретико-методологические основы исследования структуры и географии распространения Всемирного наследия ЮНЕСКО, а также потенциальных возможностей его пополнения украинскими историко-культурными объектами.

Практическая значимость: Заключается в возможности использования положений и выводов исследования в качестве теоретической базы для расширения списка Всемирного наследия ЮНЕСКО в Украине.

Ключевые слова: Всемирное наследие, объекты ЮНЕСКО, культурное наследие, Украина, туризм, историко-культурные объекты, замки.

UDC 911.9:008:061.1

Olexander Zarakhovskiy,
Candidate of Cultural Studies
Serhii Neilenko,
Candidate of Technical Sciences

Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv,
Ukraine, e-mail: zarakhovskiy@gmail.com
Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv,
Ukraine

UNESCO'S WORLD HERITAGE IN UKRAINE: OBJECTS AND INCLUSION APPLICANTS FOR THE LIST

The purpose of the study is to analyze the current state and geography of the Ukrainian UNESCO World Heritage, and potential sites for the inclusion into the World Heritage List.

Methods: The study used logical methods, methods of analogy and comparison, the cartographic method.

Results: The current state, geography of the Ukrainian UNESCO World Heritage and potential sites for the inclusion into the World Heritage List have been analyzed. Ukrainian UNESCO sites are not widely represented in the World Heritage List, also they are distributed irregularly on territory of the state. It was determined that the largest number of potential UNESCO sites in Ukraine are historical fortification sites.

Scientific novelty: The results of the research expand the theoretical and methodological foundations of the study of the structure and geography of UNESCO World Heritage, and of the potential for replenishing it with Ukrainian historical and cultural sites.

Practical implications: The results of the research can be used as a theoretical basis for expanding the UNESCO World Heritage List in Ukraine.

Key words: World Heritage, UNESCO sites, cultural heritage, Ukraine, tourism, historical and cultural objects, castles.

Постановка проблеми. Збереження і охорона об'єктів культурної спадщини є однією з найважливіших умов їхнього використання в туризмі, тому на особливу увагу заслуговують українські об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО та претенденти на отримання цього статусу. Статус об'єкта ЮНЕСКО відіграє важливу роль у популяризації природних та історико-культурних пам'яток серед іноземних та вітчизняних туристів. Дослідженню географії поширення об'єктів ЮНЕСКО та можливостей

включення українських туристичних пам'яток до списку Світової спадщини присвячено праці Андрущенко Н.П., Бейдика О.О., Бевза М.В., Васильєвої Л.Д., Водзинського Е.Е., Ліньової Є.А., Молодецького А.Е., Навроцької К.С., Самойленко О.Г., Устименко Л. М. [1-5; 7].

Постановка завдання. Завдання публікації – аналіз сучасного стану та географії поширення Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні, а також потенційних об'єктів-претендентів на включення до списку Світової спадщини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та претенденти на отримання цього статусу – особливий вид об'єктів культурної спадщини, від якого суттєво залежить розвиток туризму як в окремих регіонах, так і в державі в цілому. Статус об'єкта ЮНЕСКО – це своєрідний національний бренд, потужний показник туристичних ресурсів тієї чи іншої країни на міжнародній арені. Враховуючи важливість цього статусу, можна виокремити три групи пам'яток, що розташовані на території нашої держави: дійсні об'єкти ЮНЕСКО; претенденти на включення до списку Світової спадщини (Попередній список); претенденти на включення до Попереднього списку.

Україна знаходиться у Європейському географічному макрорайоні, що разом з Північною Америкою займає перше місце по кількості об'єктів ЮНЕСКО (514 об'єктів із 1092 – 47%). Не зважаючи на найбільшу територію в Європі, наша країна володіє всього сімома об'єктами ЮНЕСКО: Ансамбль історичного центру Львова; Історичний Київ (Київський Софійський собор, Києво-Печерська лавра); Пункти геодезичної дуги Струве (історико-культурний транскордонний об'єкт); Букові праліси Карпат (природний транскордонний об'єкт); Резиденція митрополитів Буковини і Далмації; Херсонес Таврійський; Дерев'яні церкви Карпат. В той час, як Італія має 54 об'єкти, Іспанія – 47, Франція – 44, Німеччина – 44 [6]. Беззаперечно, це позитивно відображається на в'їзних туристичних потоках в ці країни.

Для пред'явлення об'єкту в список Світової спадщини, необхідно підготувати документацію, по спеціально розробленій ЮНЕСКО формі для включення в «Попередній список» (Tentative List). Цей список є переліком тих об'єктів на території держави-учасниці Конвенції, які вона вважає потенційними для включення до світової спадщини [5, 625]. Крім вже існуючих семи об'єктів ЮНЕСКО в Україні, наша держава має 16 об'єктів, що знаходяться в Попередньому списку Світової спадщини [6]: Ансамбль історичного центру Чернігова; Шевченківський національний заповідник у м. Канів; Біосферний заповідник «Асканія-Нова»; Культурний ландшафт м. Кам'янець-Подільський; Дендрологічний парк «Софіївка»; Ханський палац у м. Бахчисарай та печерне місто Чуфут-Кале (або «Історичне середовище столиці кримських ханів у місті Бахчисарай»); Національний історико-археологічний заповідник «Кам'яна могила»; Генуезька фортеця у м. Судак; Астрономічні обсерваторії України; Історичний центр та порт Одеси; Кирилівська та Андріївська церкви

(розширення об'єкту Історичний Київ); Генуезькі колонії у Північному Причорномор'ї; Культурний ландшафт печерних міст Кримської Готії (Ескі-Кермен та Мангуп-Кале); Миколаївська астрономічна обсерваторія; Бахчисарайський палац кримських ханів; Держпром (Будинок державної промисловості у м. Харків). Ці об'єкти є претендентами на включення в основний список.

Об'єкти та претенденти списку Світової спадщини ЮНЕСКО поширені на території України нерівномірно (рисунок 1). Найбільша концентрація цих об'єктів – в західних областях держави: Львівська – 3; Івано-Франківська – 2; Закарпатська – 3; Чернівецька - 1 та Хмельницька обл. – 3. Степова Україна представлена такою кількістю: в Одеській обл. – 3; Миколаївській - 1; Херсонській – 1; Запорізькій – 1. В Криму таких об'єктів нараховується 6. В центральній-північній частині: Київська обл. – 3; Черкаська – 2; Чернігівська - 1. На сході такі об'єкти представлені лише в Харківській області, а саме – 1.

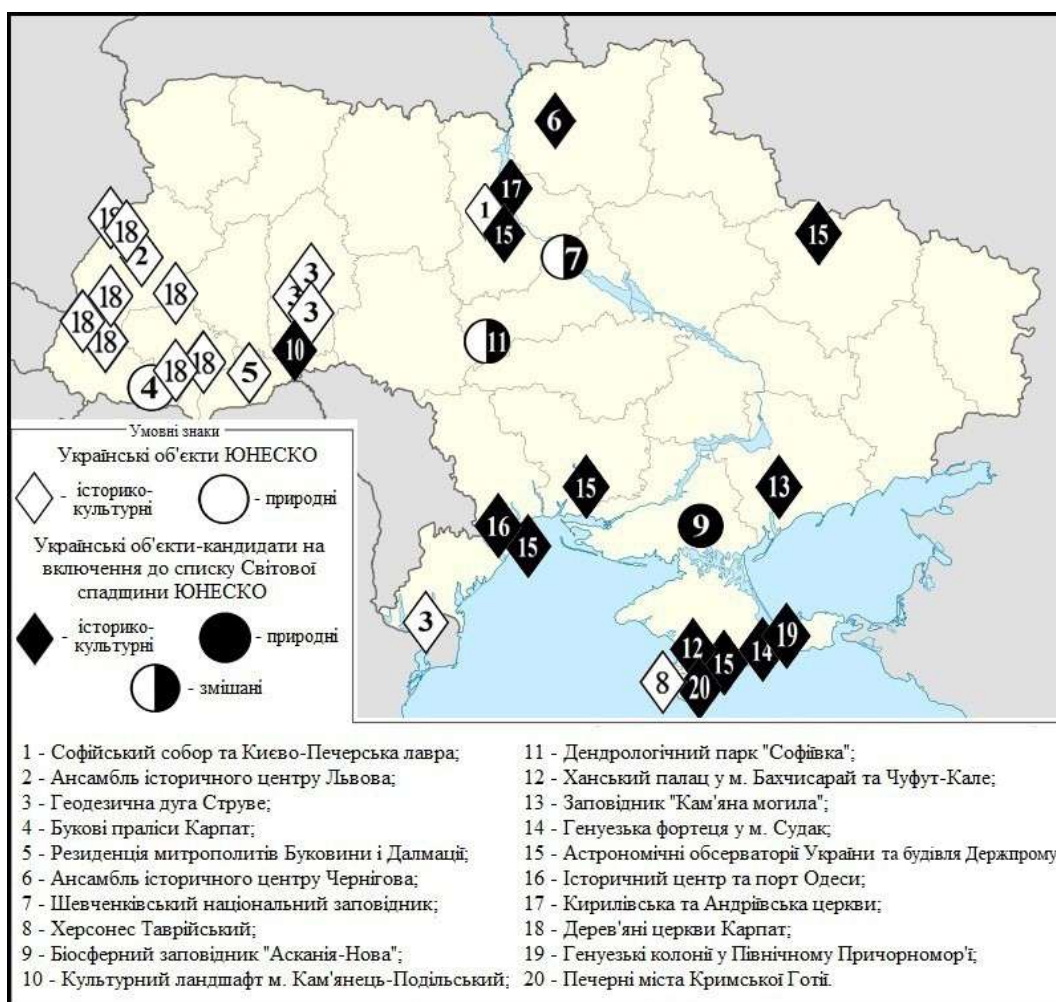

Рис. 1. Українські об'єкти ЮНЕСКО та претенденти на включення до списку Світової спадщини

Український досвід представлення об'єктів до списку Світової спадщини показує, що претенденти знаходяться в «Попередньому списку»

досить довгий час не отримуючи бажаного статусу. Однією з причин є недостатньо переконлива аргументація виключної цінності об'єкту [5, 626].

До прикладу, стара фортеця та старе місто у *Кам'янці-Подільському* є претендентом на отримання статусу об'єкта ЮНЕСКО. Цей культурний ландшафт є унікальним пам'ятником середньовічного фортифікаційного мистецтва. Фортечні споруди та старе місто у поєднанні з глибоким каньйоном річки Смотрич створюють ефект гармонійного взаємодоповнення культурних і природних компонентів ландшафту. Унікальним цей об'єкт роблять також важливі історичні події, які супроводжували хронографію старого міста та Кам'янецької фортеці у XV – XVII століттях, коли вона була форпостом християнської цивілізації проти мусульманської агресії в Європі. Аналогічним фортифікаційним культурним ландшафтом є фортечний комплекс Ческі-Крумлова, що знаходиться на кордонах Чехії та Австрії та вже давно є об'єктом Світової спадщини. Спільною рисою історичних частин міст Кам'янця-Подільського та Ческі-Крумлова є їх місцеположення в меандровому оточенні, тобто природному захисті річок. Проте, з фортечним комплексом Ческі-Крумлова не була пов'язана така кількість важливих меморіальних подій європейського рівня [4, 186].

Наступним яскравим претендентом на включення до списку ЮНЕСКО є *Генуезька фортеця у Судаку*, зведена у XIV – XV століттях, що являє собою органічне злиття фортечного комплексу з прибережними гірськими ландшафтами та відповідає апеннінській фортифікаційній традиції – максимальної неприступності. Природні ландшафти цієї області Криму мають середземноморські субтропічні риси півдня Італії. Також характерні башти та цитадель-донжон, роблять Судацьку фортецю прямим аналогом культурних ландшафтів, притаманних італійським регіонам Калабрії та Кампанії [4, 186-187]. Унікальність та своєрідність фортеці визначаються органічним нерозривним взаємозв'язком природи та архітектури, її роллю в оточуючому ландшафті. Природною основою фортеці служить розміщений біля самого берегу древній кораловий риф, що височіє над морем на 150 метрів. Це створює враження одного з найбільш яскравих зразків єдності природи і людського творіння. Фортеця побудована по західноєвропейським фортифікаційним зразкам з максимальним використанням оборонних якостей гори. По всім військово-інженерним характеристикам Судацька фортеця відповідала рівню кращих зразків європейської оборонної архітектури того часу [5, 619].

Крім цього, унікальність Судацької фортеці ще й у тому, що завдяки своєму нагірному розташуванню і відкритості, вона з багатьох місць повністю охоплюється зором, постає як єдине архітектурне ціле з усіма особливостями її військово-інженерної та природно-оборонної структури, виключно виразними лініями укріплень і силуетом. В цій якості її можна порівняти з окремими компактними середньовічними замками Європи. Особливість Судацької фортеці в тому, що вона набагато крупніша, потужніша та активніша за своєю роллю в оточенні. Кріпосна гора і

генуезька фортеця становлять одне ціле і є домінантою Судакської бухти і долини [5, 620].

Комплексна оцінка історико-культурної і містобудівної спадщини фортеці, унікальність її архітектурно-природного комплексу, висока ступінь збереженості і видатні пейзажні якості – все це робить Судакську фортецю достойною включення до Списку світової спадщини ЮНЕСКО в номінації “культурних ландшафт” [5, 623]. Дослідники Самойленко О.Г. та Водзинський Є.Є. вважають, що Судакська фортеця відповідає (i), (ii), (iii) та (v) культурним критеріям ЮНЕСКО [5, 624-625].

Україна володіє близько 150 фортечними та 120 палацово-парковими ансамблями, більшість з яких є синтезом природних та культурних компонентів ландшафтних комплексів та знаходяться у незадовільному стані. Реставраційні та реконструктивні роботи, що необхідні для їхнього збереження та використання в туризмі, вимагають фінансової та правової підтримки. Також запорукою збереження та популяризації цих ансамблів є їх включення до Попереднього списку Світової спадщини ЮНЕСКО [4, 183].

Питанню можливостей включення історико-культурних об'єктів України у “Попередній список” Світової спадщини присвячено праці багатьох науковців. Молодецький А.Е., Васильєва Л.Д., Навроцька К.С., Пташник А.О., Самойленко О.Г., Водзинський Е.Е. досліджують фортифікаційні та палацово-паркові культурні ландшафти в контексті цієї проблематики. Вони наголошують, що вітчизняні історико-культурні ансамблі (парки, фортифікаційні споруди, палаци) відображають етапи розвитку європейського архітектурного мистецтва та часто гармонізують з природними компонентами місцевих ландшафтів [5] [4, 188]. Все це робить їх невід'ємною частиною світової культури та підвищує зацікавленість з боку світового співтовариства.

На думку спеціалістів, серед фортифікаційних культурних ландшафтів, що є потенційними претендентами на включення до Попереднього списку ЮНЕСКО, на особливу увагу заслуговують ті, що знаходяться у Білгород-Дністровському, Хотині, Батурині та Луцьку.

Фортеця у Білгород-Дністровському за площею є однією з найбільших на південному сході Європи (9 гектарів, довжина стін по зовнішньому периметру – 2,5 кілометрів) . Після її побудови у кінці XIII – на початку XIV століття, фортифікація відіграла важливу роль в історичних процесах Східної Європи. Не тільки розміри фортеці та конструктивні рішення при побудові роблять її унікальною, але й ці процеси, що стали визначальними у долі народів та держав регіону. Нині від внутрішніх споруд фортеці залишився лише мінарет мечеті XVI століття. Для того, щоб фортеця відповідала стандартам ЮНЕСКО, необхідна реставрація вцілілого компоненту фортифікаційної споруди (башти, рів та стіни) та реконструкція частини внутрішніх споруд. Як показує досвід сусідніх країн, такі реконструкції не шкодять історичній автентичності збережених споруд, а навпаки підвищують атрактивність

фортечного ансамблю та прискорюють його включення до списку Світової спадщини. Яскраві приклади таких позитивних перетворень – історична частина міста Несебра в Болгарії та замок Бран у Румунії [4, 185].

Хотинська фортеця, заснована на початку XI століття, теж є прикладом унікального фортечного ансамблю. Нещодавно тут відбулися реконструктивні та реставраційні роботи (відновлено стіни, вежі, комендантський палац та церква), що суттєво збільшує її шанси отримати статус об'єкта ЮНЕСКО. Теж саме можна сказати і про меморіальний культурний ландшафт у *Батурині*, де відбулися відновлювальні роботи. Особливої значимості мають роботи по відновленню палацу останнього гетьмана України Кирила Розумовського та відкриття в ньому музею гетьманства. Але ще потребують облаштування парк та відновлені фортечні споруди (знищені 1709 року) [4, 186].

Луцький замок, збудований у середині XIV ст., не поступається литовській князівській резиденції у Тракаї. З ним пов'язані важливі історичні події, так як замок був державною резиденцією Галицько-Волинського князівства. Цей унікальний історико-культурний заповідник має шанси потрапити до реєстру спадщини ЮНЕСКО за умови завершення всіх реставраційних та реконструктивних робіт [4, 186].

Щодо палацово-паркових ансамблів, вони, як правило, знаходяться у великих містах, що привертає більшу увагу громадськості та мають менш тривалу історію (на відміну від фортифікаційних споруд). З цим пов'язаний кращий стан їх збереженості. Більшість з них унікальні з архітектурної, культурно-ландшафтної, історичної та персонально-меморіальної точок зору [4, 187].

На особливу увагу заслуговують *палацово-паркові ансамблі* Південного узбережжя Криму. Вони датуються XIX - початком XX століття. Еталонними не тільки для України, але й для Східної Європи є *Воронцовський палац* у Алушці та *царський палац* у Лівадії. Воронцовський палац побудовано в англійському стилі (характерний для епохи Тюдорів) з східними мотивами, характерними для мусульманських архітектурних елементів північної Індії. У період Ялтинської конференції ці два палаци були пов'язані з важливими історичними подіями, від яких залежала доля післявоєнного світу. В Воронцовському палаці знаходилась резиденція У. Черчіля, у Лівадійському розміщувалася делегація США на чолі з Ф.Д. Рузвельтом. Ці факти надають обом кримським палацово-парковим ансамблям велику історико-меморіальну значущість [4, 187].

Дослідники Абизов В.А., Андрущенко Н.П., Бажанова Т.І., Кондель-Пермінова Н.М., Є. Ліньова, Червинський О.С. звертають увагу на актуальність включення до Списку спадщини ЮНЕСКО українських об'єктів архітектури, збудованих у стилі конструктивізму (30-50-ті роки XX століття) [3] [1]. Вони мотивують цей вибір тим, що історія XX століття репрезентована у Списку світової спадщини у неповній мірі. На їхню думку, потенційним претендентом на включення до Списку в цьому контексті є будинок державної промисловості (Держпром) у Харкові. Ця

будівля як представник малочисельного архітектурного стилю (конструктивізм) за всіма ознаками може бути представлена в номінації “Об’єкти ХХ століття. Сучасна архітектура”. Необхідним є проведення ремонтно-реставраційних робіт для поліпшення стану будівлі і приведення її у відповідність вимогам ЮНЕСКО [3, 11-12].

Держпром є найбільшою у світі спорудою у стилі конструктивізм та одним з найкращих зразків у цьому стилі, що зберіг свою первісну цілісність та автентичність. Також, цей об’єкт відповідає (i), (ii) та (iv) критеріям ЮНЕСКО для монументальних витворів [1, 25-26]. Аналогами об’єкту є: павільйон “Еспри нуво” на Міжнародній виставці декоративного мистецтва у Парижі (1925 р.); павільйон Німеччини на Міжнародній виставці у Барселоні (1929 р.) Л. Міс ван дер Рое; Баухауз в Дессау (1925-1926) Вальтера Гропіуса і т.д. Але будинок Держпрому в Харкові відрізняється оригінальністю задуму та масштабами його втілення [1, 26-27].

Дослідники також акцентують увагу на загальні негативні чинники, що перешкоджають об’єктам культурної спадщини набути статусу об’єкта ЮНЕСКО [4, 184]: незадовільний стан, занепад або руйнація історико-культурних об’єктів, що відбулося за часи Радянського Союзу; периферійність вітчизняної території щодо розвитку європейської цивілізації; незацікавленість владних структур колишнього СРСР у залученні культурної спадщини України до світової спадщини ЮНЕСКО; неспроможність підтримувати задовільний стан замків та палацово-паркових комплексів з боку громад у малих містах, селищах та селах (комунально-побутові проблеми; відсутність інвесторів та ін..) [4, 186, 188]; неконтрольовані забудови біля комплексів (Маріїнський парк – забудова радянського часу 1930-70-ті рр.).

Все це знижує туристичну привабливість фортифікаційних та палацово-паркових культурних ландшафтів зокрема та України в цілому, стримує їхню реставрацію, реконструкцію та приведення до стану, що притаманний аналогічним об’єктам в розвинених європейських країнах [4, 184]. Одним з кроків, що може допомогти на цьому шляху – створення науково-консультативних рад фахівців при відповідних органах місцевого самоврядування щодо популяризації об’єктів культурної спадщини на місцевому, державному та більш високих рівнях [4, 188].

Важливість включення об’єктів культурної спадщини до списку Світової спадщини ЮНЕСКО важко переоцінити. Доведення їхньої культурної унікальності та значущості для внесення в попередній та основний списки всесвітнього надбання ЮНЕСКО сприятиме їх туристичній привабливості, зростанню інвестицій та економічного благополуччя регіонів держави [4, 184].

Висновки. Розглянуто сучасний стан та географію поширення Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні та проаналізовано потенційні об’єкти-претенденти на включення до списку Світової спадщини. Встановлено, що українські об’єкти ЮНЕСКО репрезентовані у Списку

світової спадщини в неповній мірі (враховуючи потенційні можливості розширення списку) та поширені на території держави нерівномірно. Визначено, що найбільшу кількість потенційних об'єктів ЮНЕСКО в Україні становлять історичні пам'ятки фортифікаційного типу.

Список використаних джерел

1. Абизов В.А., Андрущенко Н.П., Бажанова Т.І., Кондель-Пермінова Н.М., Червинський О.С. Підготовка номінації будинку Держпрому в Харкові для внесення до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. – Х., 2005. – Вип 6. – С. 23-27.
2. Бейдик О. О. Ресурси світового туризму: поняття, класифікація, картографування / О. О. Бейдик // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2008. – № 12. – С. 6–12.
3. Ліньова Є.А. Історико-архітектурні пам'ятки України – перспективні претенденти на включення до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. – Х., 2005. – Вип 6. – С. 11-12.
4. Молодецький А.Е., Васильєва Л.Д., Навроцька К.С., Пташник А.О. Фортифікаційні та палацово-паркові культурні ландшафти як кандидати до списку культурної спадщини ЮНЕСКО // Наукові записки Вінницького педуніверситету. – Вінниця, 2010. – Вип. 21. – С. 183-188.
5. Самойленко О.Г., Водзинский Е.Е. Уникальность архитектурно-природного комплекса Генуэзской крепости в Судак и актуальность его включения в Список всемирного наследия ЮНЕСКО // Сугдейский сборник. – К.; Судак, 2008. – Вып. 3. – с.618 – 626.
6. Список Всесвітньої спадщини [Електр. ресурс]. – Режим доступу : <http://whc.unesco.org/en/list>. – Назва з екрану [in English].
7. Устименко Л. М. Релігійний туризм як історико-суспільне явище / Л. М. Устименко // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманітар. ун-ту. – Рівне, 2013. – Вип. 19 (2). – С. 187–192.

Список использованных источников

1. Абызов В.А., Андрущенко Н.П., Бажанова Т.И., Кондель-Перминова Н.М., Червинский А.С. Подготовка номинации дома Госпрома в Харькове для внесения в Список всемирного наследия ЮНЕСКО // Традиции и новации в высшем архитектурно-художественном образовании. - Х., 2005. - Вып 6. - С. 23-27.
2. Бейдик А. А. Ресурсы мирового туризма: понятие, классификация, картографирование / А. Бейдик // Краеведение. География. Туризм. – 2008. – № 12. – С. 6–12.
3. Линева Е.А. Историко-архитектурные памятники Украины - перспективные претенденты на включение в Список всемирного наследия ЮНЕСКО // Традиции и новации в высшем архитектурно-художественном образовании. - Х., 2005. - Вып 6. - С. 11-12.
4. Молодецкий А.Е., Васильева Л.Д., Навроцкая К.С., Пташник А.А. Фортификационные и дворцово-парковые культурные ландшафты как кандидаты в список культурного наследия ЮНЕСКО // Научные записки Винницкого педуніверситета. - Винница, 2010. - Вып. 21. - С. 183-188.
5. Самойленко О.Г., Водзинский Е.Е. Уникальность архитектурно-природного комплекса Генуэзской крепости в Судак и актуальность его включения в Список всемирного наследия ЮНЕСКО // Сугдейский сборник. – К.; Судак, 2008. – Вып. 3. – с.618 – 626.
6. Список Всемирного наследия [Эл. ресурс]. - Режим доступа: <http://whc.unesco.org/en/list>. - Название с экрана [in English].

7. Устименко Л. Н. Религиозный туризм как историко-общественное явление / Л. Н. Устименко // Украинская культура: прошлое, настоящее, пути развития: сб. науч. труд.: науч. зап. Ровен. гос. гуманитар. ун-та. - Ровно, 2013. - Вып. 19 (2). - С. 187-192.

References

1. Ayzov V.A., Andrushchenko N.P., Bazhanova T.I., Kondel-Perminova N.M., Chervinsky A.S. Preparation of the nomination of the Gosprom House in Kharkov for inscription into the UNESCO World Heritage List // Traditions and innovations in higher architectural and art education. - Kharkov, 2005. - No. 6. - P. 23-27.
  2. Beidik A. A. World tourism resources: concept, classification, mapping / A. Beidik // Regional studies. Geography. Tourism. – 2008. – № 12. – P. 6–12.
  3. Lineva E.A. Historical and architectural monuments of Ukraine - promising contenders for inclusion into the UNESCO World Heritage List // Traditions and innovations in higher architectural and art education. - Kharkov, 2005. - No. 6. - P. 11-12.
  4. Molodetsky A.E., Vasilyeva L.D., Navrotskaya K.S., Ptashnik A.A. Fortification and palace cultural landscapes as candidates for the UNESCO list of cultural heritage // Scientific Notes of Vinnytsia Pedagogical University. - Vinnitsa, 2010. - No. 21. - p. 183-188.
  5. Samoilenko O.G., Vodzinsky E.E. The uniqueness of the architectural and natural complex of the Genoese fortress in Sudak and the relevance of its inclusion into the UNESCO World Heritage List // Sugdey collection. - K. ; Sudak, 2008. - No. 3. - p. 618 - 626.
  6. World Heritage List [Electronic resource]. - Access mode: <http://whc.unesco.org/en/list>. - Screen title [in English].
- Ustimenko L.M. Religious tourism as a historical and social phenomenon / L. M. Ustimenko // Ukrainian culture: past, present, ways of development: digest of articles.: scientific. notes of Rivne State University of Humanities. - Rivne, 2013. - No. 19 (2). - p. 187-192.